

Beke Margit

Althann Mihály Frigyes és Szent Viktor ereklyéje

A 18. század a váci püspökség történetében jelentős, hiszen alapvető változások következtek be, amelyeknek egy része Althann Mihály Frigyes nevéhez fűződik.

A főpásztor bíborosi és egyházi politikájának megértéséhez néhány gondolattal jellemeznünk kell a 18. századi Habsburg birodalmi eszmét, illetve állapotokat. A Habsburg császárok mint magyar királyok mindenekelőtt a birodalom érdekeit tartották szem előtt, míg a nemzeti és egyházi érdekek háttérbe szorultak. A század elején VI. (III.) Károly császár (1712-40) szívesen látott a magyar egyházmegyék élén más nemzetiségű főpapokat, akiktől a birodalmi érdekek képviselését várta. A Habsburgok leányági örökösödését biztosító Pragmatica Sanctio (1723) előtt különösen fontos volt a magyar püspöki kar összetétele. Az esztergomi érsekség élén a protestáns szász herceg, Moritz von Sachsen-Zeitz választófejedelem konvertita fia, Keresztély Ágost herceg állt (1707-25).¹ A vácit a cseh eredetű indigenátusi gróf, Althann Mihály Frigyes vezette. A veszprémi megyéspüspök Volkra Ottó volt (1710-20),² aki szintén indigenátussal nyert bárói rangot; a csanádi Falkenstein Albert báró (1730-39), előzőleg grönbachi prépost;³ a győri Zinzendorf Fülöp (1726-33). A Pécsi Egyházmegye élére a spanyol Cienfuegos Alvaro (1735-39), Monreale érseke került, aki kinevezése után is Rómában maradt haláláig.⁴ A nyitrai püspök Harrach János volt (1736-40), a pécsi pedig Nesselrode Ferenc báró (1730-32), előzőleg tábornok, majd kölni és münsteri kanonok.⁵ Elenyésző volt azoknak a száma, akik lojalitásuk folytán neves

¹ LAKATOS Adél, *Sachsen-Zeitz Keresztély Ágost, in Esztergomi érsekek 1001-2003* (szerk. Beke Margit; Budapest 2003) 326-331.

² PFEIFFER János, *A veszprémi egyházmegye történeti névtára (1630-1950). Püspökei, kanonokjai, papjai* (Dissertationes Hungaricae ex Historia Ecclesiae VIII) (München 1987) 62-64.

³ HERMANN Egyed, *A katolikus egyház története Magyarországon 1914-ig* (Dissertationes Hungaricae ex historia Ecclesiae I) (München 1973) 301.

⁴ HAJDÓK János, *Cienfuegos, Álvaro de, in Magyar Katolikus Lexikon* (a továbbiakban: MKL) II, 266.

⁵ HERMANN 298.

magyar családok – Erdődy, Csáky, Esterházy – sarjaként főpapok lehetnek.⁶ Talán meglepő ezeknek az idegen püspököknek a magatartásában, hogy többen közülük mégis új hazájuk és egyházmegyéjük érdekeit nézték, ami személyiségük mellett a katolicizmus nemzeteket átívelő egyetemességének is köszönhető. Az sem véletlen, hogy a magyar főurak sürgették az 1498. évi törvény megtartását, amely szerint csak magyar honosok tölthettek be javadalmas székeket hazánkban.

Hogyan illeszkedik ebbe a háttérbe Althann Mihály Frigyes gróf, akinek a családja magyar honosságot nyert? Csehországban, Glatz-ban látta meg a napvilágot 1682. július 20-án. VI. Károly császár kegyeltjeként fiatalon, 1714-ben a Rota Romana auditoraként került az Örök Városba, ahol 1718. január 4-én elnyerte a jól jövedelmező váci püspökséget.⁷ Mivel a császár Althann személyében megbízható diplomatát látott a Szentszéknél, sürgette bíbornoki kinevezését, amelyet egy év múlva, 1719. november 29-én meg is kapott XI. Kelemen pápától (1700-21), sőt, a császár Protector Germaniae címmel is felruházta. Althannak sikerült a Szentszék engedélyét megnyernie ahhoz, hogy Bécs érseki rangra emelkedjék. Tevékenységének legjelentősebb része azonban a XI. Kelemen pápa halála (1721. március 20.) utáni időre esik. 1721. május 8-án Althann bíborosként már részt vehetett a konklávéban, és VI. Károly politikájával ellentétben, az általa csupán – Pignatelli és Tanara után – a harmadik helyen jelölt Michelangelo Conti mellett vetette be diplomáciai találékonyságát. Neki köszönhető XIII. Ince pápa (1721-24) egyhangú megválasztása.⁸ A választásról írt naplója – *Relazione del conclave*⁹ – Bécsben, a Nationalbibliothek kötetei között található.

Ez jelentette Althann bíboros pályájának zenitjét. Közbenjárására a franciák és olaszok fellépése ellenére XIII. Ince pápa 1722. június 9-én

⁶ KARÁCSONYI János, *Magyarország egyháztörténete főbb vonásaiban 970-től 1900-ig* (repr., Budapest 1985) 240.

⁷ VICZIÁN János, *Althann Mihály Frigyes gróf*, in *MKL* I, 200-201; DESERICI, Josephi Innocentii, *Historia episcopatus diocesis et civitatis Vaciensis* (Váci 1799) 238-243; CHOBOT Ferenc, *A váci egyházmegye történeti névtára I* (Vác 1917) 44; NAGY Jenő Győző – KLEKNER Tibor, *A két Althann váci püspöksége 1718-1756* (Vác 1941) 19-83.

⁸ *Monumenta Germaniae Historica* VI, 13; SEPPELT, Franz Xaver – LÖFFLER, Klemens, *Papstgeschichte von den Anfängen bis zur Gegenwart* (München 1933) 336-338.

⁹ *Relazione del conclave fatto in Roma per la morte del Papa Clemente XI. nel anno MDCCXXI; XIII. Incére vonatkozóan* ld. MONDIN, Battista, *Pápák enciklopédiája* (Budapest 2001) 538-540; JEDIN Hubert (Hrsg.), *Handbuch der Kirchengeschichten* VII (Freiburg-Basel-Wien 1966) 665-666.

beleegyezett VI. Károly nápolyi és szicíliai investitúrájába – amelyet elődje felfüggesztett –, aki ezzel megszerezte a nápolyi királyságot.¹⁰ A hányatott sorsú nápolyi királyság ebben az időben a spanyol örökösödési háború nyomán (1701-14) a Habsburg-ház befolyása alá került,¹¹ de a császár nem gyakorolhatta uralmát. A nápolyi alkirályságot 1722-től 1728-ig Althann Mihály Frigyesre bízta. Jutalmul kapta-e ezt a tisztséget a bíboros, vagy azért, hogy távol legyen Rómától? Nem tudható, mindkettő lehetséges. Tény, hogy a bíboros nápolyi működésének végére kegyvesztetté vált. Így tehát a források szerint a nápolyi alkirály mint pásztor visszatért nyájához Vácra, ahová Desericius szerint nem aranyat és ezüstöt vitt, hanem királyi erényeket és csodálandó szentségének kincsestárát.¹² A váci püspökség ezentúl, vagyis 1728. júliusától főpásztorának személyes jelenlétét és áldásos tevékenységét élvezhette egészen 1734-ben bekövetkezett haláláig.

Desericius finoman fogalmazott, amikor azt állította, hogy nem aranyat és ezüstöt hozott magával – noha köztudott, hogy azt is –, mert erényeinek és szentségének bősége sokkal többet ért aranynál és ezüsthöz. Althann bíboros bizonyára ekkor hozott magával ereklyéket is, amelyeket az 1761-es vizitációs jegyzőkönyv pontosan felsorol.¹³ A főpásztor erényei közé tartozott a szentek iránti tisztelete. Nápolyi tartózkodása alatt Szent Januáriusz vére rendkívüli időben pezsgett, amit neki tulajdonítottak.¹⁴ Ismeretes, hogy sikerült elérnie cseh honfitársa, a gyónási titok vértanúja, Nepomuki Szent János szenttéavatását (1729. március 29.), tehát e szent kutuzsának előmozdítása is neki köszönhető.

A váci püspöki kincstárban egy Szent Viktor ereklyéjét tartalmazó szekrényke található, továbbá a levéltárban az ereklyével kapcsolatos egy fólió kézirat és a kézirat szövegét is magába foglaló négyoldalas nyomtatvány, amelyet Rómában adtak ki 1729. március 24-én.¹⁵ Ezeket

---

¹⁰ MONDIN 538.

¹¹ VICZIÁN János, *Nápolyi királyság*, in MKL IX, 600-601.

¹² DESERICII 239.

¹³ Váci Püspöki Levéltár (a továbbiakban VPL), *Visitationes canonicae*. Lib. 5. 1761. év, 341.

¹⁴ VICZIÁN, *Nápolyi királyság* 201.

¹⁵ Az ereklyére vonatkozólag vö. *Magyarország műemléki topográfija V. Pest megye műemlékei* II (Budapest 1958, a továbbiakban: PestMM); VPL, *Correspondentia cum Sancta Sede* 1729. DERCSÉNYI Dezső (szerk.).

látva joggal vetődhetett fel néhány kérdés. Mikorra tehető Viktor pápa hazai tiszteletének elterjedése? Hogyan kerülhetett az ereklye hozzánk? Milyen kapcsolatban állt az akkori váci püspök a Szentszékkal, és vajon miért éppen Szent Viktort emelte a többi szent ereklyének tisztelete fölé a Rómából kért külön engedéllyel?

Forrásunk szerint III. Szent Viktor pápa ünnepére, szeptember 16-ára a Rítus Kongregáció azt írta elő, hogy a szent miséje és zsolozsmája ugyan közös a hitvalló főpapokéval, de saját könyörgést, a zsolozsma második nocturnusához pedig saját 4. 5. és 6. olvasmányt kell mondani.¹⁶ Ebben semmi különös nincs, a *Decretum Vaciense* 4. oldala viszont sokkal érdekesebb számunkra. A lectiók szokás szerint a szent életének legfőbb mozzanatára irányítják a figyelmet. A szöveg egyaránt használja a szent és boldog jelzőt, ismeretes azonban, hogy a szenttéavatási eljárás a 11. században egyszerűbben zajlott le. III. Viktor pápa tiszteletét az egyetemes egyházban csak 1887-ben hagyták jóvá.

Különböző életrajzi feldolgozások szerint Viktor, eredeti nevén Dauferius (1027 k.-1087. szeptember 16.), beneventói longobárd hercegi család sarja.¹⁷ Kezdetben a Szent Szófia bencés remetiségben élt, egyesek szerint ott vette fel szerzetesi névként a Desiderius (Dezső) nevet, mások szerint ez volt a keresztnéve. II. Viktor pápa (1055-57) megengedte neki, hogy a Monte Cassinó-i bencés monostorba lépjen, ahol később apát lett. A kereszténység ügyében szorgalmasan járt el, a szerzetesek szabály szerinti életét visszaállította. Sokat tett a kultúra érdekében, amikor az apátság épületét bővítette, a bazilikát alapjaiból felépítette, fényesen díszítette és művészileg értékes felszereléssel látta el, sőt könyvtárat állított fel, amely az ő apátsága alatt virágkorát élte. Nevéhez fűződik a pápai lajstromkönyvek összegyűjtése. VII. Gergely pápa (1073-85) bíborossá kreálta, és az alsó-itáliai kolostorok pápai vikáriusává nevezte ki. VII. Gergely halála után, 1086. május 24-én őt választották pápává, ekkor vette fel a Viktor nevet. Pápasága alatt, 1087-ben Beneventóban színódust tartott, amelyen elítélte a simóniát, a laikus investitúrát.¹⁸ IV. Henrik császár az investitúra kérdésében Viktor pápa ellenében Guibert ellenpápat

¹⁶ VPL Correspondentia cum Sancta Sede 1729.

¹⁷ *Lexikon für Theologie und Kirche* II (1965) 769-770; WIMMER, Otto – MELZER, Hermann, *Lexikon der Namen und Heiligen* (Innsbruck-Wien) 826; *Katolikus Lexikon* IV (szerk. Bangha Béla; Budapest 1933) 472; HIRSCH, *Papst Viktor III*; FÉLEGYHÁZI József, *A középkor egyháza* (Budapest 1939) 73, 76; JEDIN, Hubert (Hrsg.), *Handbuch der Kirchengeschichten* III (Freiburg-Basel-Wien 1966) 442; PASTOR, Ludwig, *Geschichte der Päpste* XV (Freiburg im Br. 1930).

segítette, aki III. Kelemen néven (1080-1100) Rómában tartózkodott. Emiatt Viktor pápa 1087. május 9-én trónját elhagyva visszatért Monte Cassinó-i monostorába, ahol szeptember 16-án elhunyt.¹⁹

Az említett *Decretum Vaciense* hangsúlyozza, hogy Althann bíboros, váci püspök kérte XIII. Benedek pápától (1724-30) azt a kegyet, hogy III. Viktor tiszteletét, amelyet már 1727. augusztus 26-án a beneventói egyház részére jóváhagyott, terjessze ki Vác város és az egész egyházmegye területére is az ereklye miatt, amelyet abban a székesegyházban a hívek nagy ájtatossággal tisztelnek. XIII. Benedek megengedte, hogy a zsolozsmát minden világi és mindkét nembeli szerzetes végezhesse az említett kiegészítésekkel, és szentmisét tartsanak minden év szeptember 16-án, Viktor pápa halálának évfordulóján, vagyis mennyei születésének napján. Az okmány kiállításának idején Althann bíboros már Vácott tartózkodott, ahol életének utolsó éveit töltötte. Maga mögött tudta Rómát, a bécsi császári és a nápolyi királyi udvart szövevényes egyházpolitikájukkal együtt.

Arra vonatkozólag, hogy mikor érkezhetett III. Viktor pápa ereklyéje hozzánk, eddig nem sikerült pontos dokumentumot fellelni, a *Decretum Vaciense* viszont 1729. márciusában úgy hivatkozik az ereklyére, mint amelyet már tisztelnek a Váci Egyházmegyében. Az ereklye megszerzése bizonyára Althann Frigyes nápolyi alkirályságának idejére esik, 1722-1728 közé. A XIII. Benedek pápától kért engedély is behatárolható: az 1727-1729 közötti időszakban, de még Althann nápolyi tartózkodása alatt keletkezett, így valószínű az 1728. esztendő. Althann bíboros bizonyára akkor figyelt fel III. Viktor pápára, amikor a beneventói érsekség szomszédságába, Nápolyba került. Emlékezhetünk rá, hogy itt született és tevékenykedett Szent Viktor. Tudjuk továbbá, hogy XIII. Benedek pápa 1727-ben Beneventóban templomot szentelt Néri Szent Fülöp tiszteletére. A választás azért eshetett az ő személyére, mert előzőleg beneventói érsek volt. E látogatással összefügg az 1727. augusztus 26-án kelt engedély, amely Szent Viktor pápa beneventói tiszteletére vonatkozott. Történeti tény, hogy amikor XIII. Benedek pápa Beneventóba utazott, Althann Frigyes alkirályként a nápolyi királyság határánál díszkocsik kíséretében fogadta a pápát, és ekkor hosszasan tárgyaltak.²⁰

¹⁸ HERGENRÖTHERS, Josph – HIRSCH, Johann Peter, *Handbuch der allgemeinen Kirchengeschichte* II (Freiburg im Breisgau 1925) 386-387.

¹⁹ *Lexikon für Theologie und Kirche* X (1965) 770.

²⁰ NAGY – KLEKNER 44.

Ennek nyomán fogalmazódhatott meg az alkirályban, hogy egyházmegyéje részére külön kegyet kérjen a pápától. Althann Frigyesnek ismernie kellett Szent Viktor életrajzát, és közös vonásokat fedezhetett fel a saját és az ő pályafutása között. Mindketten főrangú családból származtak. Viktor mint pápa a legmagasabb egyházi méltóságba jutott, Althann bíborosként döntően befolyásolta a pápaválasztást, alkirályként pedig magas világi pozícióba került, vagyis mindketten megízlelték az egyházi mellett a világi hatalmat is. III. Viktor pápa szemben állt IV. Henrik császárral; Althann kezdetben uralkodója teljes bizalmát élvezte, később azonban kiesett a császári kegyből. Viktor pápa szerzetességének idejében felvirágoztatta Monte Cassinót anyagilag és szellemileg egyaránt, Althann Frigyes váci püspöksége alatt szintén építkezésbe kezdett, és szellemisége meghatározó maradt napjainkig.

Az 1761. évi vizitációs jegyzőkönyvek pontosan felsorolják azokat az ereklyéket, amelyek ekkor már a váci székesegyházban találhatók.²¹ Itt említenek egy Szent Viktor állkapcsát, pontosabban három fogát tartalmazó ezüst filigrán szekrénykét, amely Althann bíboros után maradt. Szó szerinti idézetben: *Cistula Argentea labor est filigran cum insigni reliquia mandibula nempe cum 3 /tria/ dentibus S-is Victoris post Eminentiam Card. Althan.* Az 1761-es *ad limina* látogatásnál is jelentették, hogy több ereklyével együtt látható „ezüst foglalatban Szent Viktor főpap” ereklyéje.²²

A *Pest megye műemlékei* szerint²³ szarkofág alakú aranyozott, ezüst, ökörszemes és levéldíszes foglalatban látható csiszolt üveglapok mögött III. Viktor pápa ereklyéje. Hivatkozik Kálmánházy püspök (1808-17) pecsétjére. 1800 körül készült magyar munkának ismeri. Az ereklyetartó kicsiny, hiszen a szarkofág magassága 12 cm, hosszúsága 21 cm, szélessége 18 cm. Ez a leírás bizonyítja, hogy Kálmánházy váci püspök Szent Viktor ereklyéjének eredetiségét igazolta, és azt főpapi pecsétjével látta el. Az ereklye belső tartója azonban eredeti ezüsttubus, amelyet esetleg később helyeztek át a szarkofág alakú tartóba.

Végül is Szent Viktor tiszteletét Althann Mihály Frigyes bíborosban a *genius loci* erősítette és emelte ki a többi szent közül, továbbá életük hasonló mozzanatai. Szent Viktor 18. századi tisztelete kimutatható a Váci Egyházmegyében, és ennek kézzelfogható bizonyítéka az ereklye.

²¹ VPL Visitationes canonicae. Lib. 5. 1761. év. 341.

²² VANYÓ Tihamér, *Püspöki jelentések a magyar szent korona országainak egyházmegyéiről. 1600-1850* (Pannonhalma 1933) 261.

²³ PestMM 304-305.